

Hälsö skola

KULTURHISTORISK UTREDNING

Datum: 2024-03-21

PROJEKTINFORMATION

Uppdrag:	Kulturhistorisk utredning av Hälsö skola
Uppdragsnummer:	30069648
Status, version:	0.1 ARBETSMATERIAL
Datum:	2024-03-21
Beställare:	Öckerö Fastighets AB
Kontakt beställare:	Hans Andreasson
Konsult:	Sweco
Projektgrupp	Sandra Eriksson, bebyggelseantikvarie Annika Kaas, bebyggelseantikvarie, certifierad sakkunnig på kulturvärden, behörighet K

Innehållsförteckning

1. Inledning

Bakgrund och syfte	4
Metod och arbetssätt	4
Utredningsområde och avgränsning	4

2. Relevant lagstiftning, planer och program

Översiktsplan för Öckerö kommun	6
Kommunens kulturmiljöprogram	7
Plan- och bygglagen (PBL)	8
<i>Boverkets föreskrifter (BFS 2011:6)</i>	9

3. Historisk översikt

Hälsö samhälle	10
Hälsö skola	11

4. Byggnaden med helhet och detaljer

Övergripande beskrivning av området	16
Exteriör och konstruktion	17
Interiör och planlösning	22

5. Kulturhistorisk karakterisering med bedömning och analys

Kulturhistoriska uttryck och karaktärsdrag	36
Kulturhistorisk bedömning	37
Känslighet för förändring	37
Möjliga förändringar	38

6. Källor

Bakgrund och syfte

Sweco har fått i uppdrag av Öckerö Fastighets AB att göra en kulturhistorisk utredning av Hälsö skola. I Öckerö kommuns antagna Kulturmiljöprogram från 2012 är Hälsö skola angiven som "särskilt bevarandevärd". Då angivelsen saknar motivering finns det ett behov för en kulturhistorisk utredning, där bland annat en bedömning görs kring byggnadens kulturhistoriska värde. Den kulturhistoriska utredningen ska även utreda möjligheterna att utveckla fastigheten för etablering av bostäder.

Under sommaren 2023 avvecklades skolverksamheten på Hälsö skola till följd av ett minskande elevunderlag. Vid tiden för avvecklandet var endast 13 elever registrerade på skolan. Hälsö skola är en av flera bygdeskolor som lagts ner allteftersom under de senaste åren.

Syftet med den kulturhistoriska utredningen är att ta fram förutsättningar för fastigheten som inkluderar en historisk översikt, en beskrivning av byggnaden samt en kulturhistorisk karakterisering med bedömning och tålighetsanalys. Baserat på resultatet av bedömningen av det kulturhistoriska värdet görs därefter en analys för att avgöra möjligheterna för förändringar och ge riktlinjer inför det fortsatta arbetet.

Metod och arbetssätt

Riksantikvarieämbetets Plattform för kulturhistorisk värdering och urval (2015) används som utgångspunkt i karakteriseringen.

Kulturhistoriskt värde definieras i plattformen som resultatet av en bedömning av möjligheter att "genom materiella och immateriella företeelser utvinna och förmedla kunskaper om och förståelse av olika skeenden och sammanhang samt därigenom människors livsvillkor i skilda tider, inklusive de förhållanden som råder idag". Ju bättre en företeelse bidrar till möjligheterna att förstå och kommunicera en bredd av kulturhistorisk kunskap,

desto högre är det kulturhistoriska värdet.

I begreppet kulturmiljö ligger en värdering av kulturmiljöns kulturhistoriska värde. Värderingen är i sin tur kopplad till lagrum där hänsyn till kulturmiljön är lagstadgad, bl.a. genom kulturmiljölagen och plan- och bygglagen.

Plattformen/metoden ger förhållningssätt och riktlinjer i arbetet med att definiera, värdera, prioritera och utveckla kulturarvet. En kulturmiljö kan även värderas utifrån andra aspekter än de kulturhistoriska. Det kan t.ex. vara estetiska och stadsbildsmässiga värden eller sociala aspekter som handlar om människors personliga relationer till en plats eller att en bekant och historisk miljö bidrar till upplevelse av samhörighet och trygghet.

Utredningsområde och avgränsning

Utredningsområdet omfattar fastigheten Hälsö 1:380. Fastigheten omfattas i nuläget inte av någon detaljplan. Den kulturhistoriska utredningen syftar till att lyfta fram fysiska kvalitéer och spår av byggnadens kulturhistoriska berättelse. Utredningen ses som en fördjupning av de utpekade fastigheterna i kommunens kulturmiljöprogram.

Den berörda fastigheten ligger i ett utpekat kulturmiljöområde som består av ett kustsamhälle präglad av fiskelägesbebyggelse och sommarvillor.

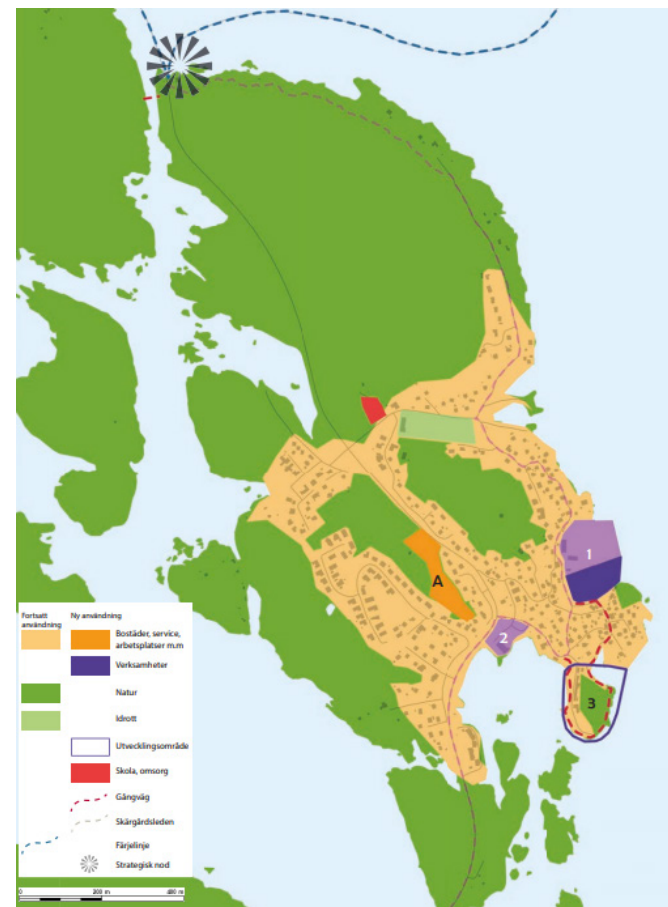

Karta över Hälsö samhälle med fastigheten Hälsö 1:380 inringat i rött.

Översiktsplan för Öckerö kommun

I översiktsplanen för Öckerö kommun med namn "Utblick Öckerö" (antagen 2018-06-14) hänvisas läsaren till det kommunala kulturmiljöprogrammets rekommendationer vid ärenden som rör kulturmiljöer, om inget annat anges i översiktsplanen. Dessa rekommendationer kan bland annat handla om frågor som rör krav vid utformning av bebyggelse.

De kulturmiljöer och kulturhistoriskt värdefulla byggnader som pekas ut i kulturmiljöprogrammet anses även som aktuella för översiktsplanen. I översiktsplanen anges det därför att de föreskrifter som anges i kulturmiljöprogrammet ska följas vid åtgärder som berör dessa miljöer och byggnader.

Karta över Hälsö med färgmarkerade användningsområden. Hälsö skola ligger inom ett område som benäms som "fortsatt användning". Källa: Utblick Öckerö.

Kommunens kulturmiljöprogram

Kommunens aktuella kulturmiljöprogram antogs 2012. Hälsö samhälle är markerat som kulturmiljötyp "Hamnar". Kulturmiljötyperna utgörs av kulturmiljöområden som valts ut utifrån följande kriterier:

Bebyggelsemiljöer som utpekats i programmet är bland annat rester av primärbebyggelsemiljöer, hamnar samt ny bostadsbebyggelse från 1970-talet. Inom dessa områden är det, förutom byggnader, även fastighetsindelning, placering i landskapet, trädgårdar, stenmurar, vägar, stigar m.m. som anses vara bevarandevärda.

Inom kulturmiljötyperna ligger utpekade kulturmiljöområden. Den aktuella fastigheten ligger inom det utpekade kulturmiljöområdet som benämns Hälsö samhälle. Kulturmiljöprogrammet beskriver bebyggelsen i Hälsö samhälle på följande vis:

Ur kulturmiljöaspekt är den koncentrerade fiskelägesbebyggelsen och sommarvillorna samt de få resterna av det gamla jordbrukssamhället öster om Burövägen särskilt intressant. Vagnätet där är mycket slingrande och småskaligt. Trädgårdarna är karga och småskaliga.

Bebyggelsen, som huvudsakligen är uppförd runt sekelskiftet 1900, ligger tätt i en sluttning mot farleden. Den äldre bebyggelsen har delvis utsatts för stora förändringar, men de få detaljer som finns kvar berättar om de olika epokena.

Öckerö kommun har tagit fram generella rekommendationer som gäller för kulturmiljöer i hela kommunen. Rekommendationerna anger vilken hänsyn som ska tas vid planering, prövning av bygglov och tillstånd samt vid andra åtgärder kopplat till kulturmiljön. Vid framtagandet av nya detaljplaner som omfattar utpekade objekt i kulturmiljöprogrammet ska planbeskrivningen innehålla en redovisning av objektets kulturhistoriska värde, och

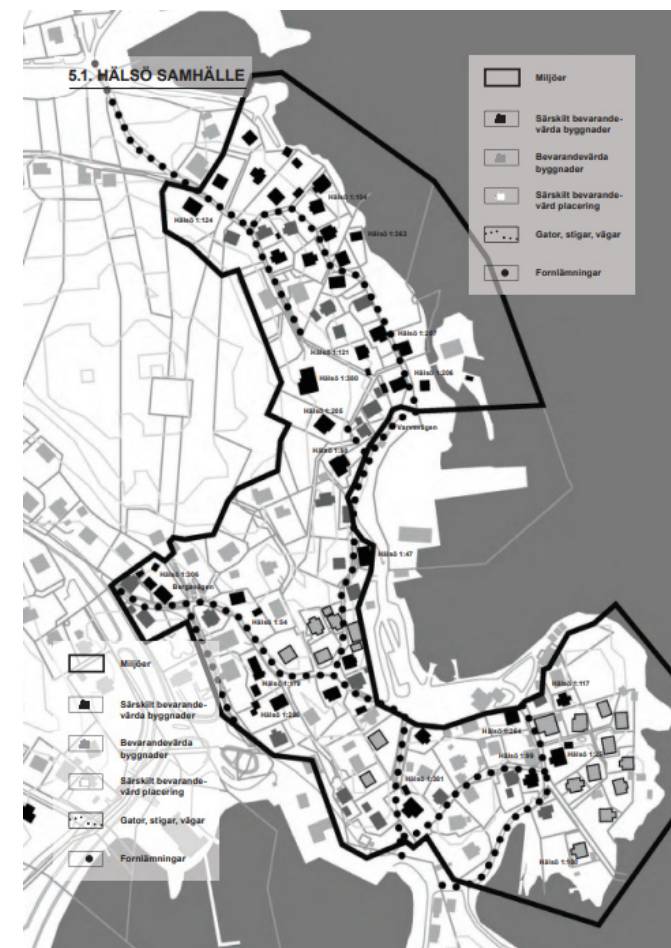
byggnader som är angivna, som särskilt bevarandevärda, ska få skyddsbestämmelser som motsvarar PBL 8 kap 13§.

I kulturmiljöprogrammet kategoriseras utpekade bebyggelse under de tre kategorierna *Bevarandevärda byggnader*, *Särskilt bevarandevärda byggnader* och *Särskilt bevarandevärd placering* beroende på byggnadens skick, läge och bevarandevärde. Kategorierna bygger på följande:

- Bevarandevärda byggnader är byggnader som genomgått varsamma ombyggnationer.
- Byggnader som är mycket väl bevarade och där ombyggnationer skett omsorgsfullt, både interiört som exteriört, eller byggnader som anses vara representativa för sin tid är klassificerade som särskilt bevarandevärda byggnader.
- Byggnader som under åren genomgått förändringar men som står på sin ursprungliga tomtplats, med en väl synlig stengrund kan klassificeras under kategorin särskilt bevarandevärd placering.

Den aktuella byggnaden är kategoriserad som en Särskilt bevarandevärd byggnad, utan ytterligare motivering.

Kulturmiljöprogrammet lyfter vikten av att fastighetsägare värnar om fastigheternas kulturhistoriska kvaliteter, som ska bevaras och underhållas för att inte förvanskas.

Plan- och bygglagen (PBL)

Plan- och bygglagen (2010:900) reglerar användning av mark och vatten, mot denna lagstiftning prövar kommuner exploatering och tar fram översikts- och detaljplaner samt områdesbestämmelser och prövar bygglov, rivningslov och marklov. PBL innehåller bestämmelser som syftar till att tillvarata kulturvärden.

Vid ändring i den byggda miljön ska alltid bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på ett sådant sätt som är lämpligt med hänseende till en god helhetsverkan.

Om en väsentlig egenskap går förlorad eller om områdets särart/karaktär väsentligt ändras sker en förvanskning. För att undvika en förvanskning måste därför bärande karaktärsdrag, egenskaper och särarter identifieras och pekats ut. Dessa ska skyddas och ligga till grund för val av ändringar och vidare exploatering, för att det kulturhistoriska värdet inte ska minska.

Förvanskningsförbudet gäller alltid, och ska följas av alla, såväl kommunen som fastighetsägare och hyresgäster. Förvanskningsförbudet ska tillämpas vid alla åtgärder som berör miljön.

Kommunens ansvar

Kommunen har enligt lagstiftningen ett särskilt ansvar vid planläggning och frågor om bygglov i särskilt värdefulla miljöer. Det är kommunens ansvar att det allmänna intresset bevakas och prioriteras. Kommunen har även ett uttalat ansvar att skydda de särskilt värdefulla kulturmiljöerna vid planläggning. Detta innebär att kommunen inte kan utarbeta en detaljplan som skadar den särskilt värdefulla kulturmiljön och ska besluta om lämpliga bestämmelser som garanterar ett fullgott skydd för miljön.

Hänsyn till stads- och landskapsbilden (PBL 2 kap.6 §)

I PBLs andra kapitel preciseras ett antal allmänna intressen. Där anges bland annat att man ska ta hänsyn till stads- och landskapsbilden och platsens natur- och kulturvärden. Bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden ska skyddas. Befintliga karaktärsdrag ska respekteras och tas tillvara. Byggnader ska utformas och placeras på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till:

- Stads- och landskapsbilden
- Natur- och kulturvärden på platsen
- En god helhetsverkan

Kravet gäller vid såväl nybyggnad som ändring och är oberoende av, om åtgärden fodrar bygglov och/eller anmälan eller inte.

God form-, färg, och materialverkan (PBL 8 kap. 1 §)

I PBLs 8 kap. 1 § anges att byggnader ska ha en god form-, färg- och materialverkan. Vad som avses med en god form-, färg- och materialverkan ska relateras till platsen där byggnaden ska uppföras eller befinner sig på, dvs. hänsyn till omgivningen och till dess sammanhang. Eftersom kravet på god form-, färg- och materialverkan, det vill säga egenvärdet, är starkt kopplat till kravet på anpassning till omgivningen bör prövningen mot både 2 kap 6 § och 8 kap. 1 § göras parallellt.

Förvanskningsförbud (PBL 8 kap. 13 §)

Byggnader, bebyggelseområden och allmänna platser som är särskilt värdefulla utifrån historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas. För att en byggnad ska betraktas som särskilt värdefull krävs det att byggnadens värde är så stort att dess bevarande kan sägas utgöra ett allmänt intresse. Detta gäller inte bara enskilda byggnader av monumental karaktär eller stort historiskt värde, utan också byggnader och bebyggelsemiljöer som representerar olika tidsepoker eller något karaktäristiskt från skilda sociala miljöer.

Underhållskrav (PBL 8 kap. 14 §)

Byggnadsverk ska hållas i vårdat skick. När ett byggnadsverk uppförs ska det uppfylla ett antal väsentliga tekniska egenskapskrav. Befintliga byggnadsverk ska underhållas så att dessa egenskaper bevaras. Byggnader och andra anläggningar som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska underhållas så att deras särskilda värden bevaras.

Varsamhetkrav (PBL 8 kap. 17 §)

Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara och skyddar byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden. Kravet på varsamhet gäller inte enbart enskilda byggnader utan även hela bebyggelsemiljöer. Ändringar och tillägg i bebyggelsen ska göras varsamt så att befintliga karaktärsdrag respekteras och tillvaratas vid planläggning och i andra ärenden samt vid åtgärder avseende byggnader som inte ingår i ett ärende.

Boverkets föreskrifter för särskilt värdefull byggnad/bebyggelse (BFS 2011:6)

En byggnad kan vara en sådan särskilt värdefull byggnad som avses i 8 kap. 13 § PBL antingen för att den har sådana värden i sig eller för att den utgör en väsentlig del av en särskilt värdefull bebyggelsemiljö. Vad som sägs om byggnader gäller även för bebyggelseområden.

En byggnad kan vara särskilt värdefull om den tydliggör tidigare samhällsförhållanden. Exempel på detta är:

- Byggnader som representerar en tidigare vanlig byggnadskategori eller konstruktion som nu har blivit sällsynt.
- Byggnader som belyser tidigare bostadsförhållanden, sociala och ekonomiska villkor, arbets-förhållanden, olika gruppers livsvillkor, stadsbyggnadsideal eller arkitektoniska ideal samt värderingar och tankemönster.
- Byggnader som har representerat för lokalsamhället viktiga funktioner eller verksamheter.

En byggnad kan även vara särskilt värdefull om den tydliggör samhällsutvecklingen. Exempel på detta är:

- Byggnader som till exempel illustrerar folkrörelsernas framväxt, massbilismens genombrott, immigration eller emigration.
- Byggnader som har tjänat som förebilder eller på annat sätt varit uppmärksammade i sin samtid.
- Byggnader som präglas av en stark arkitektonisk idé.

En byggnad kan också vara särskilt värdefull om den i sig utgör en källa till kunskap om äldre material och teknik.

En byggnad kan vara särskilt värdefull från konstnärlig synpunkt om den uppvisar särskilda estetiska kvaliteter eller har en hög ambitionsnivå med avseende på arkitektonisk gestaltning eller i utförande och materialval eller i konstnärlig gestaltning och utsmyckning.

En byggnad kan även vara särskilt värdefull om den värderas högt i ett lokalt sammanhang. Exempel på detta kan vara byggnader som haft stor betydelse i ortens sociala liv eller för ortens identitet eller i lokala traditioner.

I begreppet särskilt värdefull byggnad ligger att byggnaden särskilt väl ska belysa ett visst förhållande eller i sitt sammanhang har få motsvarigheter som kan belysa samma förhållande. Byggnader från tiden före 1920-talets bebyggelseexpansion, som har sin huvudsakliga karaktär bevarad, utgör idag en så begränsad del av byggnadsbeståndet att flertalet av dem kan antas uppfylla något av kriterierna för särskilt värdefull byggnad.

Hälsö samhälle

Namnet Hälsö härstammar från berghäll som syftar på öns naturliga förutsättningar där klippor och uppstickande berghällar dominerar landskapsbilden. De jordfattiga markförutsättningarna gjorde den lilla andelen brukbar mark som funnits på ön extra värdefull, vilket innebar att bebyggelsen istället uppfördes på berghällar.

Under större delen av 1600- och 1700-talen gick Hälsö från att bitvis vara kronohemman till att bli skattehemman. När det gällde ett skattehemman var marken friköpt från kronan och ägdes av bönderna själva.

I början av 1800-talet var invånarantalet på ön fortfarande relativt lågt, med endast 35 registrerade som skatteskyldiga. ägoindelningen var komplicerad med få ägare på vagt uppdelade mantal. Det kom att dröja fram till år 1866, när det laga skiftet trädde igenom, som ön delades upp i sex enheter med tydligt fastställda ägogränser.

Till följd av de jordfattiga markförutsättningarna så var fisket länge den dominerande näringsverksamheten vilket föranledde att stora delar av byggnadsbeståndet uppfördes längs med kuststräckorna i så kallade fiskelägen.

Byggnaderna uppfördes i trä och var inledningsvis låga enplanshus där taket kunde vara täckt med torv. Parallellt med 1800-talets industriella utveckling och badortsrörelsens framväxt så kom kustsamhällena att utvecklas och växa. Småskaliga jordbruk lades ner till förmån för den tilltagande fiskverksamheten samtidigt som förbättrade kommunikationsförbindelser med fastlandet möjliggjorde för sommarboenden.

Laga skifte på Hälsö år 1866. Källa: Lantmäteriet.

Hälsö skola

Huvudansvaret för att säkerställa att barnen ute i socknarna hade läsfärdighet vilade enligt en resolution från 1723 på föräldrarna, men till följd av odrägliga levnadsförhållanden för stora delar av befolkningen var inte alla förmögna att bära det ansvaret. I takt med att befolkningstalet växte under 1800-talet, så ökade även behovet för en bredare folkbildning, vilket ledde fram till 1842 års folkskolestadga som gjorde det obligatoriskt för alla barn att gå i skolan och innebar att varje socken skulle ha minst en skola.

Ute på öarna i skärgården fanns det varken tid eller medel att transportera barnen till en annan ö varje dag. Den lotten föll i stället på två "ambulatoriska" lärare som hade hand om två varsitt undervisningsdistrikt där det ena innefattade Rörö, Hyppeln, Knippla, Hälsö och Björkö och det andra Öckerö, Hönö, Grötö och Fotö.

Väl på öarna bedrevs undervisningen inledningsvis i de privata bostäderna, där eleverna samlades i trånga utrymmen tillsammans med de boende som genomförde sina dagliga bestyr vid sidan av. På grund av finansieringssvårigheter kom det att dröja ända fram till 1857 innan Öckerö socken fått sin första skolbyggnad uppförd på Hönö. Skolbyggnaden finansierades då av skolhusfonden som socknen hade inrättat och till den skulle varje matlag betala en skilling i veckan.

På 1870-talet fick Hälsö sin första skola som även den finansierades av skolhusfonden och kom att kosta 311 riksdaler att bygga. De första skolbyggnaderna som uppfördes utanför stadskärnorna efter att folkskolestadgan antagits 1842, kom i mångt och mycket att efterlikna den bostadsbebyggelse som redan präglade landsbygden. Det som kunde skilja skolbyggnaderna från den övriga bebyggelsen var, förutom mindre uthus för avträden, en avsaknad av ekonomibyggnader och senare även det förhöjda vägglivet och fönsterplacementen som vittnade om rymliga skolsalar.

Inledningsvis räckte skolbyggnaden till för att husera antalet elever. Men i takt med att invånarantalet på ön ökade, så ökade även behovet för en större skolbyggnad. Lokalerna i den äldre skolbyggnaden började dessutom bli förlegade och för att öka kvalitén i undervisningen fanns ett behov för mer tidsenliga skollokaler, vilket resulterade i uppförandet av "småskolan" 1892.

Ute på öarna i skärgården kännetecknades byggnadstraditionen i slutet av 1800-talet av enkelhus och dubbelhus uppförda i en timmerkonstruktion och klädda med träpanel som inte sällan målade i ljus kulör. Sadeltaket kläddes i regel med lertegel och eventuella verandor var ofta utsmyckade med lövsågeriarbeten.

Byskolorna som uppfördes mellan 1800-talets mitt fram till början av 1900-talet, speglade ofta den lokala byggnadstraditionen, så även Hälsö skola.

Även om den nya småskolan var bättre anpassad till undervisningen än skolbyggnaden från 1870-talet, så var man tvungen att fortsatt vara yteffektiv och därför behövde undervisningen av småstadiet och mellanstadiet schemaläggas till varannan dag.

Klassfoto med småskolan från 1892 i bakgrunden.

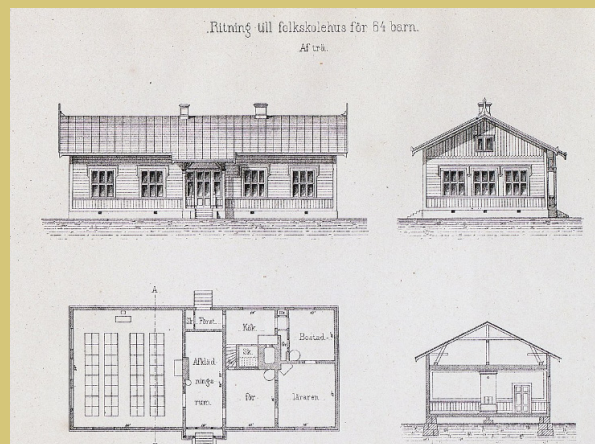
Folkskolan

År 1842 antogs folkskolestadgan i Sverige, vilket innebar att skolundervisningen blev obligatorisk och skulle innefatta vissa kunskaper och färdigheter som inte hade kopplingar till kristendomen. Huvudansvaret för undervisningen av befolkningen hade tidigare legat på kyrkan och prästerna, som främst lärde ut färdigheter kopplat till trosutövning. I och med folkskolestadgan blev församlingarna skyldiga att inrätta skolor och förse dessa med utbildade lärare.

Det var i samband med att stadgan kom som de skolbyggnader vi idag förknippar med skolverksamheter började att växa fram. De skolbyggnader som inledningsvis kom att uppföras var relativt anspråkslösa och skiljde sig inte märkbart från den övriga bostadsbebyggelsen. Mot slutet av 1800-talet kom detta att förändras och idéer om undervisningslokalernas inverkan på elevernas undervisning ledde fram till att de särpräglade arkitektoniska drag som vi idag förknippar skolbyggnader med blev ett vanligare inslag. Rymliga lokaler med högt i tak och stora generösa fönster som släppte in naturligt ljus. Planlösningen var tydlig och präglades av funktionella rumssamband.

I och med att fler och fler skolbyggnader uppfördes ute på landsbygden där arkitekter inte alltid fanns att tillgå, uppstod ett behov för standardiserade anvisningar kring hur byggnaderna skulle utformas för att vara estetiskt tilltalande samtidigt som de var funktionella. Det ledde fram till 1865 års *normalritningar till folkskolebyggnader* som var en officiell vägledning för utformningen av en väl avvägd skolbyggnad. I vägledningen förespråkades bland annat fönsterrika fasader och vacker placering med fri sikt ut över landskapet som innebar att skolbyggnaden kunde ses från långt håll för de elever som inne bodde i nära anknytning. Genom väl avvägd och vacker arkitektur, som styrdes av funktion såväl som estetik, skulle undervisningens

höga syfte komma till uttryck. De officiella vägledningarna bidrog till att göra skolbyggnaderna till de lätt igenkännbara byggnadstyperna vi idag förknippar skolbyggnader med.

Exempelritning över skolbyggnad. Källa: *Normalritningar till folkskolebyggnader*.

År 1882 utfärdades en ny folksskolestadga som bland annat innebar en förbättrad struktur och uppdelning av årskurser. Det kom att leda till mindre klasser och lärare med bättre utbildning.

Under 1900-talets decennier kom skolbyggnaderna att fortsätta utvecklas genom att utformningen anpassades till de rådande värderingar och politiska strömningar som präglade det övriga samhället. Skolbyggnaderna kan därför ses som speglingar för hur samhället har utvecklats samtidigt som de ger uttryck för samhällets syn på fostran och bildning.

Då lokalerna i småskolan från 1892 endast möjliggjorde undervisning varannan dag för eleverna, kvarstod behovet för ytterligare en skolbyggnad som på något sätt kunde avhjälpa problemet och tillåta undervisning varje dag. "Storskolan" som den nya skolan kom att kallas, stod färdig 1912. Byggnaden som uppfördes var en typisk skolbyggnad som utgick från de ideal som framställdes i "normalritningar för folkskolebyggnader". Byggnaden uppfördes om ett och ett halvt plan med förhöjt väggliv och inredningsbar vindsvåning. Längs med den östra fasaden byggdes en centralt placerad veranda utsmyckad med lövsågerier i tidens anda. Storskolan placerades enligt den tidens rådande skolideal på en höjd och överblickade således det övriga landskapet samtidigt som det gjorde att byggnaden syntes från långt håll.

Inledningsvis innehöll skolan troligtvis endast en skolsal, medans den andra salen fungerade som bostad åt folkskolläraren som innan den nya skolan uppfördes hade varit bosatt i skolbyggnaden från 1870-talet. Då murstocken går genom den södra skolsalen borde det rimligtvis ha varit där bostaden låg. En separat ingång ska ha funnits på den västra fasaden där den norra utbyggnaden idag ligger. Dassen var förlagda till ett separat uthus på gården.

Till en början undervisades klass 4–6 i den nya skolbyggnaden, medan klass 1–3 förblev i småskolans äldre lokaler. Men efter 1926 kom undervisningen att delas upp i för- och eftermiddagsundervisning där klass 5–6 undervisades som en grupp under det ena passet, vilket innebar att det fanns utrymme för klass 3 att undervisas tillsammans med klass 4 under det andra passet. Tiderna för de två undervisningspassen var mellan klockan 8–13 och 13–18. Lunchen gick eleverna hem och åt.

Skolan kom att inhysa lärarbostad fram till 1949 då nya lärarbostäder uppfördes på Västeräng, på västra sidan

Laga skifteskarta från 1908. Gula markeringen visar vart folkskolan som uppfördes 1892 låg. Blå markering visar vart Hälsö skola, som här ännu inte var uppförd, numera ligger. Källa: Lantmäteriet.

Flygbild från 1960. På västra sidan av byggnaden syns utbyggnaden där den andra ingången var förlagd. Källa: Lantmäteriet.

Flygbild från 1975. Byggnaden har byggts ut ytterligare här, troligtvis med toalettdelen. Källa: Lantmäteriet.

Flygfoto från 1960-talet
över Hälsö samhäl-
le med Hälsö skola
inringad i gult. Källa:
Kulturmiljöprogram för
Öckerö kommun.

av Hälsö. I samband med de nya lärarbostäderna på Västeräng, så frigjordes lärarbostadsloken i skolbyggnaden vilket innebar att man kunde inreda ännu en skolsal och slopa för- och eftermiddagsundervisningen.

När den 9-åriga grundskolan infördes 1967 blev högstadieundervisningen förlagd på Öckerö. Men i takt med att invånarantalet på Hälsö steg under 1900-talet så kom skolbyggnaden, trots högstadieundervisningen på Öckerö, att byggas ut i etapper för att anpassas till antalet elever. Då ursprungliga och senare ritningar från 1900-talet saknas går det endast att spekulera kring när utbyggnaderna som finns idag utfördes. I en flygbild från 1960 har skolbyggnaden en mindre utbyggnad baktill som kan ha inrymt den andra ingången och en trappa till andra våningsplanet. På ett annat foto från 1964 samt ett flygfoto från 1975 syns en ny utbyggnad som troligtvis innehöll toaletter

Runt 1990-talet ska skolbyggnaden ha byggts ut med de två stora och framträdande utbyggnaderna som numera präglar den norra, södra och västra fasaderna. Utbyggnaderna gav mer utrymme för skolorundervisning och möjliggjorde således för skolan att ta emot ett större elevantal.

Fram till våren 2020-talet bedrevs det fortsatt skolverksamhet i skolbyggnaden. Men till följd av sviktande elevunderlag tvingades skolan slutligen till att stänga ner år 2023. Samtidigt så har en hög utvecklingstakt i Öckerö kommun lett till ett högt bebyggelsestryck vilket inneburit en ökad efterfrågan på bostäder. Då det i nuläget saknas elevunderlag för att fortsätta bedriva skolverksamhet på Hälsö, finns det därför planer på att se över möjligheterna att framöver bygga om skolbyggnaden till bostäder.

Foto från 1964 med Hälsö skola inringat i gult. Baktill syns utbyggnaden som kan ha inrymt toaletter, och det är samma placering som i nuläget. Källa: Digitalt museum.

Övergripande beskrivning av området

Hälsö skola ligger belägen i Göteborgs norra skärgård, i Öckerö kommun. Söderut är Hälsö förbunden med Öckerö genom en bro. Öster om ön ligger Björkö. Norrut ligger de två sammanbyggda öarna Källö-Knippla som numera räknas som en ö, och västerut ligger Hyppeln innan, Kattegatt breder ut sig.

Med en kuperad miljö där berghällar och klippor varvas med ljunghedar, är Hälsö ett typiskt exempel på det bohuslänska kustlandskapet. De centrala delarna av ön präglas av ett obebyggt och svåråtkomligt klipplandskap, medan de södra kuststräckorna utmärks av träbebyggelsen som uppkommit kring de gamla fiskelägena.

Bebyggelsen i Hälsö tätort domineras av ljus målade träbyggnader, men här finns även inslag av tegel- och eternitfasader. Byggnaderna ligger oregelbundet utspridda i den kuperade miljön längs med slingriga mindre vägar.

Byggnaden med helhet och detaljer

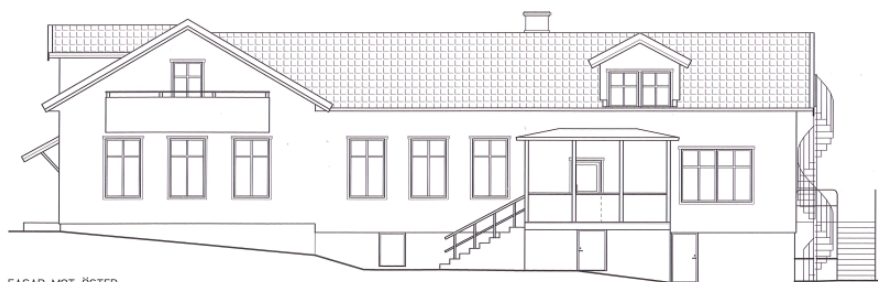
Exteriör och konstruktion

Den aktuella byggnaden är ett västsvenskt dubbelhus på 1,5 plan uppförd 1912. Den ursprungliga byggnaden har en timrad stomme medan utbyggnaden är uppförd med regelstomme. Den ursprungliga byggnaden urskiljs från utbyggnaden genom den höga bevarade stengrunden med mindre källardörrar som leder in i krypgrunden. Utbyggnaden är placerad på en hög cementgjuten grund som avfärgats med en ljust grå kulör.

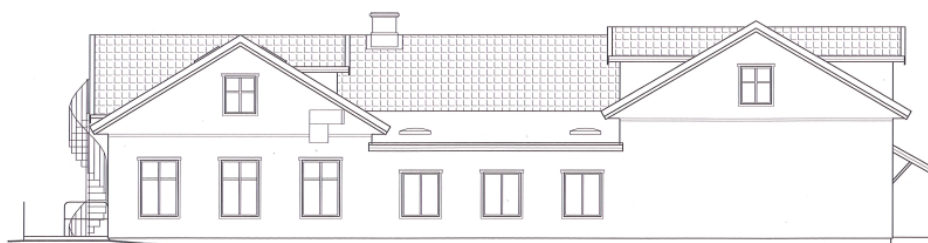
Fasaden är klädd med stående lockpanel i modernt utförande och är målad i en kimröksgrå kulör. På den ursprungliga delen av byggnaden har färgen börjat flagna, vilket tyder på att fasaden målats under olika tidsintervaller med olika färgtyper.

Fönstersättningen har en uppdelning som återkommer på både den ursprungliga byggnaden och utbyggnaderna. På nedre och övre plan varvas fasta och sidohängda enlufts-fönster i olika utförande, delvis flaggfönster och delvis tvådelade enlufts-fönster. Ett takfönster finns på utbyggnaden som vetter mot norr. Dörrarna utgörs av aluminiumdörrar, med undantag för de enkla källardörrarna som är klädda med mdf-board.

I den ursprungliga delen utgör vertikalt lagda åsar takkonstruktionen, som utåt sett bildar ett traditionellt sadeltak. Den största delen av taket är klätt med tvåkupiga tegelpannor, troligtvis likt det ursprungliga utförandet. Utbyggnaden som ligger mot väster är delvis klädd med svart takpapp. På verandan som finns längs med östra fasaden vid entrén är taket klätt med bandfalsad plåt, vilket troligtvis är det ursprungliga utförandet. Skorstenen på den ursprungliga byggnaden är täckt med plåt. Den undre delen av taköverhänget har glest placerad träpanel, vilket var en vanlig företeelse att förse byggnaderna med på 1990-talet. Takkuporna har troligtvis tillkommit i samband med ombyggnationen som skedde runt år 1990.

FASAD MOT ÖSTER

FASAD MOT VÄSTER

FASAD MOT SÖDER

Östra fasaden

Östra fasaden utgör byggnadens framsida, här ligger även byggnadens huvudentré som markeras genom den ursprungliga farstuvisten. Utbyggnaden skiljer sig tydligt åt från den ursprungliga byggnaden genom att utbyggnadsdelen är påbyggd med en L-form och har gaveln ut mot gårdsplanen.

Den här fasaden ligger i anslutning till en asfalterad gårdsplan som fungerat som kombinerad lekyta och parkering. Härifrån blickar man ut över den övriga bebyggelsen i Hälsö tätort. På andra sidan av ett smalt sund tornar Björköns klippiga landskap upp sig.

Norra gaveln

Norra gaveln är det första som syns när man kommer upp mot fastigheten på Brantbacken. Den ursprungliga byggnaden dominerar den här vyn genom att tillbyggnaden är uppförd i vinkel mot den kuperade miljön bakom byggnaden. Mellan det nedre och övre planet löper en cirkelformad utrymningstrappa i stål.

Gaveln ligger även i anslutning till den asfalterade gårdsplanen, likt den östra fasaden, som har fungerat som kombinerad lekyta och parkering. Härifrån blickar man ut över bostadsbebyggelsen nedanför. På andra sidan av ett smalt sund tornar Björköns klippiga landskap upp sig.

Västra fasaden

Västra fasaden utgör byggnadens baksida. Den här fasaden domineras av utbyggnaden som utfördes runt 1990 och vetter mot väster med endast ett litet trångt utrymme mellan fasad och berg.

På grund av placeringen gentemot berget, så saknar den här fasad längre vyer.

Södra fasaden

Den södra fasaden utgörs enbart av utbyggnaden från 1990.

Grannfastigheten som ligger i fastighetsgränsen tar bort en stor del av vyn, som annars blickar ut över bebyggelsen i Hälsö samhälle.

Interiör och planlösning

Interiört har den ursprungliga byggnaden genomgått stora renoveringar sedan den uppfördes 1912. I plan lösningen går det fortfarande att urskilja hur byggnaden var utformad innan utbyggnaden byggdes till.

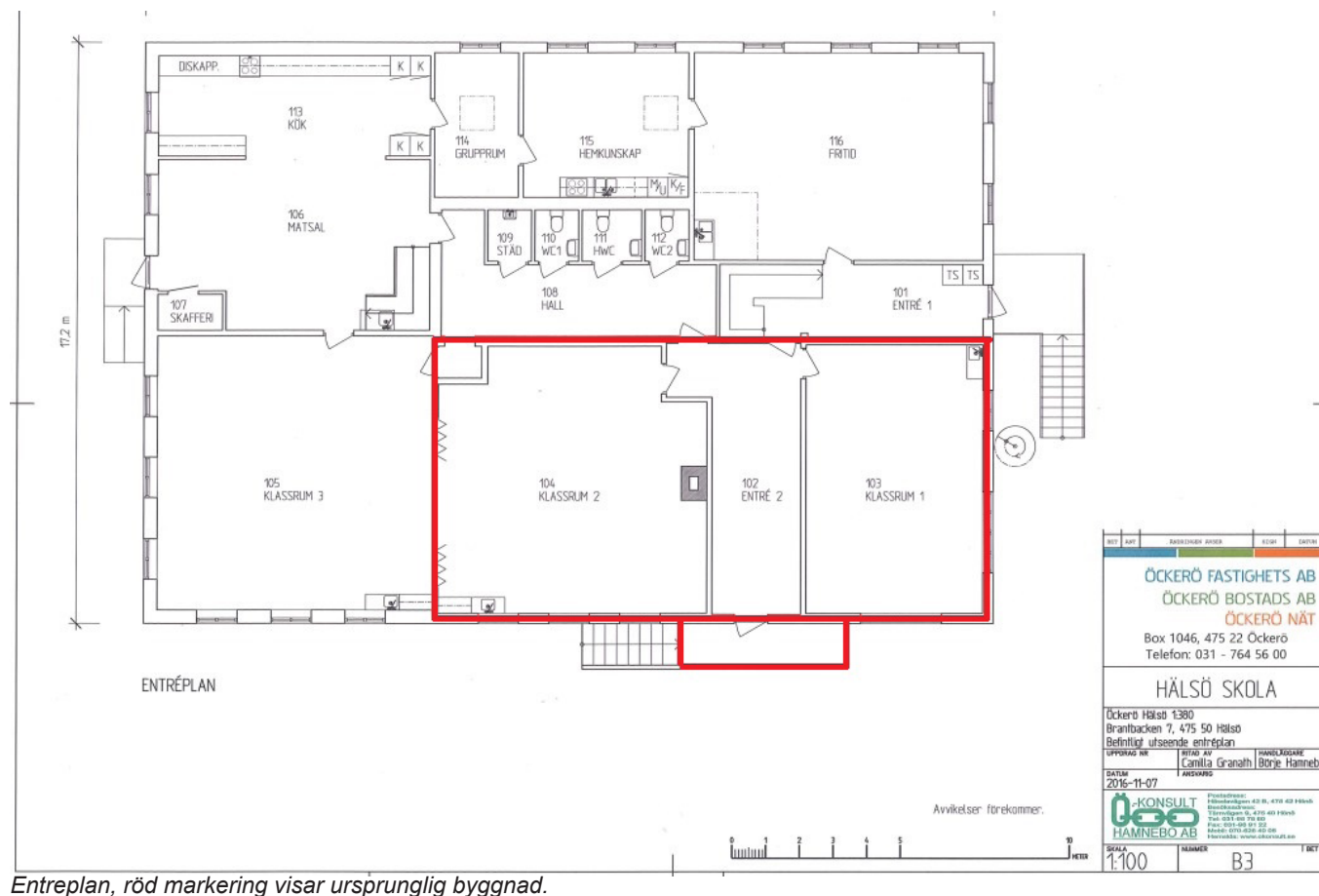
Källarutrymmet är avgränsat och omfattar endast utrym- met inom den ursprungliga byggnadens stengrund.

Det entréplanet är där den huvudsakliga skolverk- samheten har bedrivits. Planlösningen på entréplanet domineras därför av två större skolsalar. En skjutbar vikvägg i den större av salarna visar var ytterväggen ursprungligen löpte. I det som idag är klassrum 2 går det fortfarande att urskilja murstocken, som förbinder den murade värmeanläggningen i källarutrymmet med skorstenen rakt ovanför.

Den västra delen av nedervåningen består av utbygg- nader från olika etapper, där det bland annat finns ett kök, men även lokaler som skolverksamheten använt för hemkunskapsundervisning.

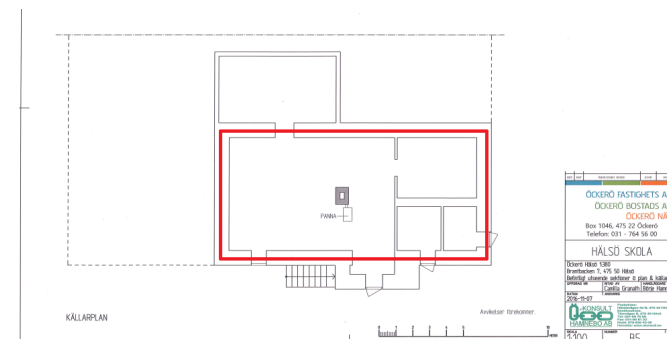
Samtliga interiöra material har bytts ut och är numera moderna. Det inkluderar:

- Innertak
- Väggbeklädnad
- Fönster och fönsteromfattningar
- Dörrar och dörromfattningar
- Samtliga listverk
- Golv
- Armaturer
- Strömbrytare och väggkontakter

Entréplan, röd markering visar ursprunglig byggnad.

Källarplan, röd markering visar ursprunglig byggnad.

Övre plan, röd markering visar ursprunglig byggnad.

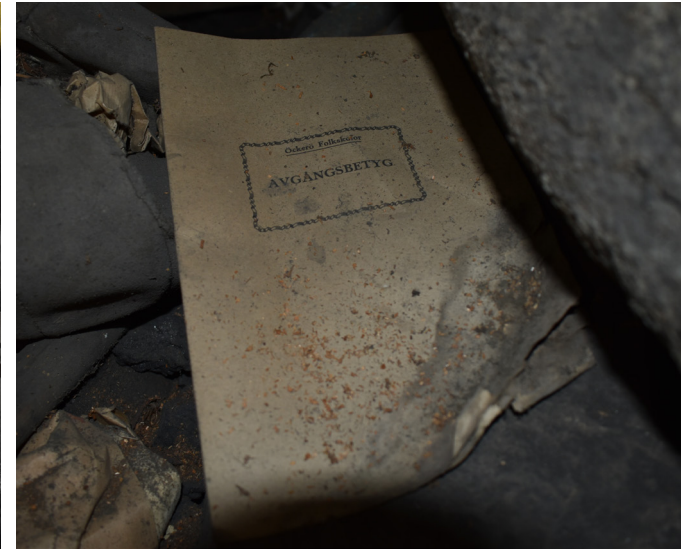
Det övre planet nås via två trappor som är placerade i den södra respektive den norra utbyggnaden. Det övre planet domineras av snedtak, och där närmast ytterväggen fungerar de ursprungliga kattvindarna som förvaring.

Ytan på det övre våningsplanet som tillhör den ursprungliga byggnaden utgörs av ett större rum med sidoförvaring som genom skyltar vittnar om att rummet använts för slöjdverksamhet. En mindre trappa leder upp till en korridor som förbinder den ursprungliga byggnaden med den södra tillbyggnaden. I kattvinden som löper på östra sidan av denna korridor går det att se takstolen och undertaket på den ursprungliga byggnaden. I södra ändan av kattvinden, där södra utbyggnaden numera ansluter, finns den ursprungliga timmerväggen kvar. Rektangulära öppningar i timret visar var de ursprungliga fönstren var placerade på det övre våningsplanet.

Källare

En mindre dörr på den östra fasaden leder in i krypgrunden under den ursprungliga byggnaden vilken omgärdas av en hög murad stengrund.

Ett synligt bjälklag i trä bär upp entréplanet. Den centralt placerade murstocken har en äldre murad värmeanläggning med sotarlucka kopplad till sig. Diverse äldre föremål som kan kopplas till skolverksamheten ligger utspridda på jordgolvet, och här står även äldre skolbänkar i trä. Det finns även ett äldre häfte för avgångsbetyg som vittnar om de skolämnena som eleverna förr undervisades i, till exempel slöjd, hushållsgöromål, räkning och arbetskunskap.

Entréhall

Huvudentrén på den östra fasaden leder in i en avlång hall, som fortsätter till de två skolsalarna samt in till hallen i den norra utbyggnaden. Troligtvis ingick hallen i den ursprungliga planlösningen, men ledde förr in till skolsal och till lärarbostaden.

Tak, väggar, lister, dörrar och golv utgörs idag av moderna material och inget ursprungligt finns synligt bevarat i rummet.

Skolsal 1

I det nordöstra hörnet av skolbyggnaden ligger skolsal 1, som troligtvis har kvar den ursprungliga planlösningen från 1912. Rummets utformning och disposition antyder att det använts som skolsal sedan byggnaden uppfördes. I salen finns fyra stora moderna flaggfönster med vyer ut över sundet och Björkö samt ett modernt flaggfönster med vy mot norr. I nordvästra hörnet finns en vattenkran installerad.

Tak, väggar, lister, dörrar, fönster och golv utgörs idag av moderna material och inget ursprungligt finns synligt bevarat i rummet.

Nordvästra utbyggnaden

Nordvästra utbyggnaden byggdes under 1990-talet och har en planlösning med tre rum, varav en hall med ytterdörr mot norr. En trappa leder upp till andra våningsplanet och en dörr leder in till ett mindre rum för undervisning. Det rummet leder vidare till ett annat rum med en köksdel som troligtvis använts för hemkunskapsundervisning.

Tak, väggar, lister, dörrar och golv utgörs av moderna material.

Sydöstra utbyggnaden

Sydöstra utbyggnaden byggdes under 1990-tal och har en planlösning med två rum, varav det ena är ett kök med en trappa upp till andra våningsplanet. Det andra rummet är en större skolsal med en skjutbar vikkvägg som kan dela upp skolsalen i två mindre rum.

Den skjutbara vikkväggen i skolsalen markerar var ytterväggen på den ursprungliga byggnaden förr låg.

Tak, väggar, lister, dörrar, fönster och golv är i moderna material.

Skolsal 2

Den rumsindelningen som uppstår när den vikbara skjutväggen används gör att det fortfarande går att uppfatta den ursprungliga planlösningen.

En utskjutande kanal på norra väggen utgör resterna av murstocken och leder upp till skorstenen. Tidigare kan den ha varit kopplad till en eldstad, vilket för tankarna till att rummet förr kan ha använts som lärarbostad. Genom två moderna flaggfönster kan man blicka ut över sundet med Björköns klippor i bakgrunden,

Tak, väggar, lister, dörrar, fönster och golv utgörs idag av moderna material och inget ursprungligt finns synligt bevarat i rummet.

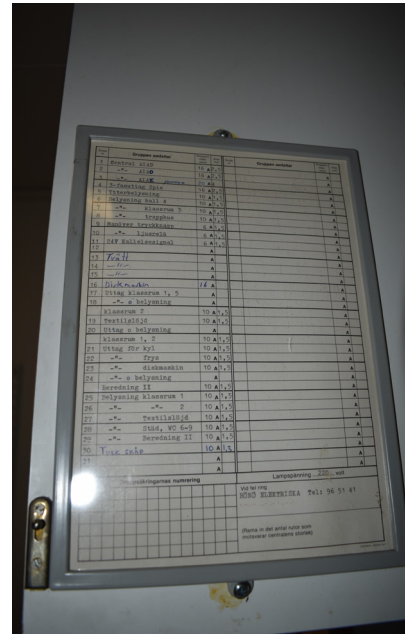

Toalett

I mitten av det nedre våningsplanet, centralt placerat mellan den ursprungliga byggnaden och utbyggnaderna, ligger skolans toaletter. Rummet utgörs av en korridor med dörrar in till fyra rum, varav tre är enkla toaletter.

Ett av rummen har endast en utslagsvask med kran för rengöring.

Tak, väggar, lister, dörrar och golv utgörs idag av moderna material och inget äldre material finns synligt bevarat i rummet.

Norra utbyggnaden - Övre våningsplan

Det övre våningsplanet i utbyggnaden nås via hallen i den norra utbyggnaden.

Det rektangulärt formade rummet har snedtak och inbyggda kattvindar och takfönster. En dörr leder in till det övre våningsplanet i den ursprungliga byggnaden.

Tak, väggar, lister, dörrar och golv utgörs av moderna material.

Ursprunglig byggnad - Övre våningsplan

Det här rummet utgör ena halvan av det övre våningsplanet i den ursprungliga byggnaden. Det är ett avlångt rum med snedtak och inbyggd förvaring i kattvindarna längs med långsidorna. Markeringar och skyltar i förvaringsutrymmena vittnar om att rummet använts som slöjdsal under senare år.

Rummet har ett lackat trägolv som kan vara gammalt. Tak, väggar, lister, dörrar och och fönster utgörs idag av moderna material.

En låg trappa leder upp rummet som utgör andra halvan av det övre våningsplanet i den ursprungliga byggnaden.

Ursprunglig byggnad - Övre våningsplan

Det här rummet är även en del av den ursprungliga byggnaden och utgörs av en avlång korridor med mindre luckor in till kattvindarna som finns på båda långsidorna.

Tak, väggar, lister, dörrar och golv utgörs idag av moderna material och inget ursprungligt finns synligt bevarat i korridorutrymmet.

I kattvindarna finns spår av den ursprungliga byggnaden i form av synliga takbjälkar och liggande timmer. Längs med den södra väggen finns öppningar i timret som vittnar om hur fönstersättningen såg ut före utbyggnaden uppfördes.

Södra utbyggnaden - Övre våningsplan

Rummet är en del av det övre våningsplanet i den södra utbyggnaden. Det avlånga rummet kantas av snedtak och kattvindar, och på östra kortsidan leder en dörr ut till en balkong som överblickar sundet och Björköns klipp-landskap.

Tak, väggar, lister, dörrar, fönster och golv utgörs av moderna material.

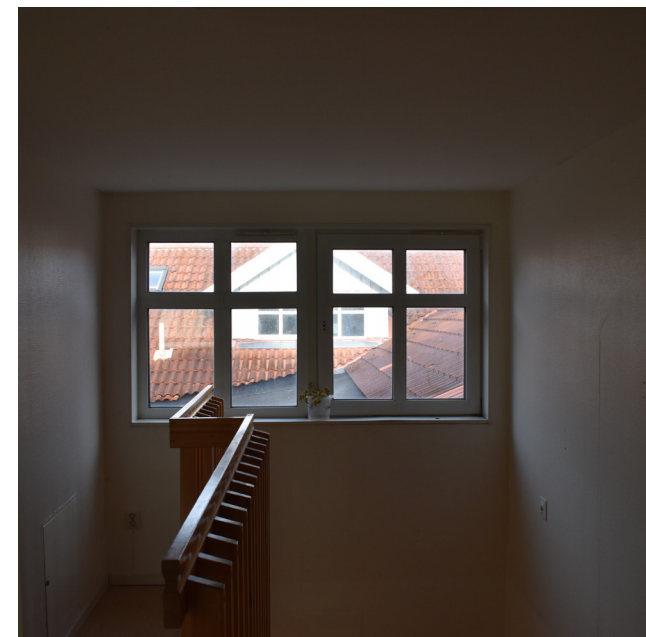
I kattvindarna finns spår av den ursprungliga byggnaden i form av timmer. Öppningar i timret vittnar om hur fönstersättningen såg ut före utbyggnaden uppfördes.

Södra utbyggnaden - Övre våningsplan

Rummet är en del av det övre våningsplanet på den södra utbyggnaden. Det avlånga rummet kantas av snedtak och kattvindar. Ett toalettutrymme ryms i ena hörnet och en trappa leder ner till det nedre våningsplanet där köket ligger.

Tak, väggar, lister, dörrar, fönster och golv utgörs av moderna material.

Kulturhistoriska uttryck och karaktärsdrag

Kulturvärden förmedlas genom fysiska uttryck, det är genom att uppleva och avläsa dessa som vi förstår en kulturmiljö och berättelsen miljön förmedlar.

Den kulturhistoriska karaktäriseringen görs för att lyfta fram specifika kvalitéer och värden hos byggnaden eller miljön som sedan ligger till grund för värderingen.

Utdrag ur Boverkets föreskrifter för särskilt värdefull byggnad

En byggnad kan vara särskilt värdefull om den tydliggör tidigare samhällsförhållanden. Exempelvis:

- Byggnader som belyser tidigare tidigare bostadsförhållanden, sociala och ekonomiska villkor, arbetsförhållanden, olika gruppers livsvillkor, stadsbyggnadsideal, eller arkitektoniska ideal samt värderingar och tankemönster.
- Byggnader som representerar för lokalsamhället viktiga funktioner eller verksamheter.

En byggnad kan även vara särskilt värdefull om den tydliggör samhällsutvecklingen. Exempelvis:

- Byggnader som präglas av en stark arkitektonisk idé.

En byggnad kan även vara särskilt värdefull om den värderas högt i ett lokalt sammanhang. Exempelvis:

- Byggnader som haft stor betydelse i ortens sociala liv eller för ortens identitet eller i lokala traditioner.

I begreppet särskilt värdefull byggnad ligger att byggnaden särskilt väl ska belysa ett visst förhållande eller i sitt sammanhang har få motsvarigheter som kan belysa samma förhållande. Byggnader från tiden före 1920-talets bebyggelseexpansion, som har sin huvudsakliga karaktär bevarad, utgör idag en så begränsad del av byggnadsbeståndet att flertalet av dem kan antas uppfylla något av kriterierna för särskilt värdefull byggnad.

Hälsö samhälle utgörs idag av samlad bebyggelse med naturlig placering utifrån de topografiska förutsättningarna. En hög andel av byggnaderna uppfördes i början av 1900-talet och ligger belägna längs med äldre slingrande vägar i kuperad klippterräng. Att en hög andel av bebyggelsen uppfördes under samma tid går bland annat att se i form av den homogena karaktär som präglar byggnadsbeståndet. Från håll framträder ett samlat kustsamhälle med ett enhetligt taklandskap fyllt med sadeltak och ljust målade västsvenska dubbelhus. I denna vy ingår Hälsö skola, som är öns enda bevarade och fortfarande avläsbara äldre skolbyggnad.

Skolverksamheten som bedrivits i byggnaden har präglat det närliggande området under vardagarna och övrigt tid fungerat som en allmän samlingsplats för invånarna på Hälsö. Den äldre skolbyggnadens placering uppe på en höjd har även inneburit att den länge legat i blickfånget och varit en del av siluetten för Hälsö samhälle.

Den ursprungliga skolbyggnaden går än idag, trots omfattande ändringar och tillägg, att avläsas exteriört och byggnaden tydliggör därför samhällsutvecklingen genom att utgöra ett representativt exempel på hur en småskola kunde se ut i ett mindre samhälle, redan från början av 1900-talet. Arkitektoniska detaljer som förstärker detta och särskiljer skolbyggnaden från den övriga bebyggelsen är bland annat fönstersättningen som gör det möjligt att avläsa rumsindelningen som tydligt utformats för och präglas av funktionen som skolverksamhet. Samtidigt ger de höga fönstrena upphov till luftiga och ljusa lokaler, aspekter som ansågs vara viktiga för skolbyggnader i början av 1900-talet. Andra byggnadsdetaljer som bidrar till läsbarheten för byggnaden, som en äldre skolbyggnad, är den centralt placerade verandan som är utsmyckad med snickerier, en aspekt som blev vanlig i och med vägledningen "normalritningar för

folkskolebyggnader” från år 1865. Den höga stengrun- den och sadeltaket är andra arkitektoniska aspekter som blev vanliga på mindre skolbyggnader i och med att vägledningen kom.

Kulturhistorisk bedömning

Den sammantagna bedömningen är att Hälsö skola uppfyller kriterierna för särskilt bevarandevärd byggnad. Bedömningen motiveras av följande:

- Den ursprungliga skolbyggnadens bevarade karak- tärsdrag speglar 1900-talets arkitektoniska skolideal gör det fortsatt möjligt att förstå och avläsa att det är en skolbyggnad.
- Skolbyggnadens placering på en höjd som överblickar delar av samhället och innebär att byggnaden är synlig från långt håll, tillsammans med det faktum att den stått på samma plats i drygt hundra år, vilket ger den his- torisk kontinuitet och gör den till en av Hälsös karak- tärsbyggnader.
- Den ursprungliga planlösningen med få skolsalar och högt i tak visar på att det var en skola i ett mindre sam- hälle och speglar de arkitektoniska skolideal som rådde vid sekelskiftet 1900.
- Skolbyggnaden som den enda bevarade represen- tan- ten för skolverksamheten på Hälsö gör den till en viktig del av öns kulturhistoriska berättelse samtidigt som den bidrar till förståelse kring hur Hälsös samhälle var uppbyggt i början av 1900-talet.

Känslighet för förändring

Känslighetsanalysen utgår från risken att de utpeka- de värdena förvanskas eller minskas vid förändring, ändring eller tillägg. Analysen belyser kulturmiljöns möjlighet att ta emot nya inslag utan att dess kulturhis- toriska karaktär eller värde påtaglig förändras. Grunden i analysen är de värdebärande uttryck, strukturer och samband som är särskilt nödvändiga för företeelsens helhet och relevans. Som stöd i analysen har matrisen nedan använts.

Hög känslighet

Särskilt välbevarade och värdefulla kulturmiljöer eller objekt som berättar om en viss historisk funktion, ett förlopp eller ett kulturhistoriskt sammanhang, med hög grad av historisk läsbarhet. Miljöerna och objekten ingår i ett tydligt samman- hang. Omfattar även avgränsade miljöer som är särskilt be- tydelsebärande för ett förlopp eller en tid där sammanhanget är otydligt eller har brutits.

Måttlig känslighet

Miljöer eller objekt som berättar om en viss historisk funk- tion, ett förlopp eller ett sammanhang. Miljöerna eller objek- ten är värdefulla men det övergripande sammanhanget kan vara otydligt eller brutet. Miljöerna och objekten är vanligt förekommande men viktiga för den historiska läsbarheten.

Låg känslighet

Avgränsade miljöer eller objekt där sammanhanget är otyd- ligt eller har brutits. För dessa miljöer och objekt är graden av historisk läsbarhet låg.

Skolbyggnaden ingår i en historisk bebyggelsekontext och bedöms ha *hög känslighet* för tillägg och ändringar som bryter mot den traditionella skalan, strukturen och utformningen som präglar den äldre bebyggelsen på den här delen av Hälsö.

Skolbyggnaden som enda bevarade representant för Hälsös skolverksamhet har *hög känslighet* för tillägg och förändringar som påverkar läsbarheten av byggnadens historiska funktion.

Den exteriöra utformningen är kraftigt påverkad av de utbyggnader och renoveringar som gjordes mot slutet av 1900-talet, vilket bidrar till att minska förståelsen för och läsbarheten av den ursprungliga skolbyggnadens utformning. På grund av det bedöms byggnadens exteriör ha *måttlig känslighet* för tillägg och förändringar. Det innebär att eventuella tillägg och förändringar på ett varsamt sätt kan bidra till att stärka den kulturhistoriska kontexten och förtydliga förståelsen och läsbarheten av den ursprungliga skolbyggnaden.

Skolbyggnaden har en interiör som är relativt tålig för förändringar då den har genomgått omfattande reno- veringar under andra halvan av 1900-talet i syfte att anpassas till en mer modern skolverksamhet. Planlös- ningen i den ursprungliga skolbyggnaden går fortfa- rande att avläsas tydligt. Interiören bedöms därför ha *måttlig känslighet* för tillägg och förändringar, förutsatt att planlösningen i den ursprungliga skolbyggnaden fortsatt går att avläsas. Stor potential finns därför till att återställa förlorade kulturvärden i samband med framtida åtgärder.

Möjliga förändringar

Grundprincipen vid förändrad utformning bör alltid vara att det är verksamheten och att användningen anpassas efter byggnadens befintliga förutsättningar. En förändring kan samtidigt innebära möjligheter till att förbättra byggnaden, och lyfta fram de uttryck och egenskaper som gör byggnaden bevarandevärd.

Kulturmiljöprogrammet för Öckerö kommun lyfter vikten av att värna om byggnadernas kulturhistoriska kvalitéer, som ska bevaras och inte får förvanskas. Då byggnaden bedöms som särskilt bevarandevärd ska den enligt kulturmiljöprogrammet hanteras enligt plan- och bygglagen 8 kap 13 §, vilket innebär förvanskningsförbud.

Det innebär dock inte att den befintliga byggnaden inte kan eller får förändras utan hur byggnaden förändras, förutsatt att den nya utformningen underordnar sig den ursprungliga byggnaden när det kommer till de exteriöra och interiöra uttryck och egenskaper som pekats ut.

Förändringar kopplat till användning

Den aktuella byggnaden har alltid använts för skolverksamhet och har en utformning som är anpassad för det användningsområdet.

En ändrad användning är möjlig men kan innebära en omfattande ombyggnation och renoversingsbehov för att kunna uppnå kraven gällande exempelvis tillgänglighet, brandutrymning eller privatisering av utemiljöer som alla bidrar till att förändra byggnadens ursprungliga karaktär.

Förändringar kopplat till utformning

Vid utformningen av utbyggnaderna från 1990-talet har man delvis tagit hänsyn till den ursprungliga byggnaden genom att anpassa byggnadens dimensioner och använda enhetliga material i exempelvis fasaden. Det går fortfarande att se de moderna tilläggen, till exempel

genom grunden som är utförd i betong som särskiljer utbyggnaden från den ursprungliga byggnaden.

Då interiören har genomgått omfattande renoveringar under andra halvan av 1900-talet i syfte att anpassas till en mer modern skolverksamhet, finns det potential att återställa förlorade kulturvärden i den ursprungliga byggnaden. Nedan beskrivs två förändringar som bedöms som möjliga, förutsatt att riktlinjerna följs.

Anpassa befintlig byggnad

Ur ett hållbarhetsperspektiv bibehålls de nuvarande utbyggnaderna, medan interiören byggs om och anpassas till att fungera för bostadsändamål. Vid ett scenario där de nuvarande utbyggnaderna behålls föreslås det att följande åtgärder ses över i samråd med antikvarisk sakkunnig:

- Den ursprungliga byggnadens planlösning ges fortsatt möjlighet att tydligt framträda.
- Om ursprungliga material återfinns under de moderna ytskikten så kan de återställas för att öka kunskapsvärdet och stärka byggnadens ursprungliga karaktär.
- Entréplanets höga takhöjd bibehålls i förhållande till det andra våningsplanets.
- Befintlig lockpanel byts ut till traditionell locklistpanel och fasaden avslutas med en droppbräda nertill.

Riva utbyggnaderna och uppföra en ny byggnad

Ur ett större om- eller nybyggnadsperspektiv finns det möjlighet att eventuellt riva utbyggnaderna och uppföra en ny byggnad för bostadsändamål. Vid ett scenario där de nuvarande utbyggnaderna rivs till förmån för nya, beaktas följande riktlinjer:

En helt ny utformning av byggnaden anses inte som en möjlighet till byggnadsuttryck i gestaltningen för att undvika ett modernt uttryck i gestaltningen för att underordnas de utpekade värden som finns i den ursprungliga skolbyggnaden och bebyggelsen runt omkring.

- Färgsättningen hålls i en ljus kulör likt bebyggelsen runt omkring. Det kan dock inte att byggnaden är oemottaglig för förändringar och möjligheterna för en ändrad utformning och färgsättning ska harmonisera med befintlig byggnad. Sidohänga träfönster i utvalt tätvuxet virke kan med fördel användas.
- Takform av sadeltak kan vara klätt med rött lertegel eller röd bandfalsad plåt för att vara anpassad till den omkringliggande bebyggelsens karaktär.
- Byggnaden ges en naturliga placering utifrån de topografiska förutsättningarna samt ansluter till den ursprungliga byggnaden på ett varsamt sätt.

6. Källor

Boverket. (2020). Boverkets byggregler (2011:6) - föreskrifter och allmänna råd.

Digitalt museum

Hembygdsprojektet. (1985). Öckeröarnas historia: Hälsö-öns historia.

Historiska kartor, Lantmäteriet

Kristenson, H. (2005). Skolhuset: Idé och form.

Odenvik, N. (1957). Öckerö socken: ur dess historia från forntid till tiden efter första världskriget.

Odenvik, N. (1950). Några anteckningar om Öckerö socken.

Miljöbalken. (1998:808).

Riksantikvarieämbetet. (2015). Plattform för kulturhistorisk värdering och urval

Plan- och bygglagen. (2010:900).

Öckerö kommun. (2012). Kulturmiljöprogram för Öckerö kommun.

Öckerö kommun. (2018). Utblick Öckerö.

Övrigt

Mailkontakt med Bohusläns museum 2024-01-08
Samtal med kontaktperson från Hälsö 2024-03-18

Kontaktuppgifter
Sweco Sverige AB | Göteborg
Sweco Architects
www.sweco.se

Sandra Eriksson
Bebyggelseantikvarie
Tel: +46 70 826 35 91
Mejl: sandra.eriksson@sweco.se

Annika Kaas
Bebyggelseantikvarie
Tel: +46 72 177 64 71
Mejl: annika.kaas@sweco.se